

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Гордієнко Ірини Олександрівни
«Самоприйняття особистості як чинник толерантності»
на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук зі спеціальності
19.00. 01 – загальна психологія, історія психології

Останнім часом у полі теоретико-емпіричних розвідок загальної психології істотно місце посідають дослідження індивідуально-психологічних властивостей особистості. І, звісно, сьогодні знайомлячись із дисертаційною працею Гордієнко Ірини Олександрівни, відразу можна сказати, що обрана тема актуальна і своєчасна, адже на фоні великої кількості існуючих наукових доробок, у цій роботі розкриваються нові цікаві можливості континуально-ієрархічного підходу вивчення особистості. Це має новий відтінок вивчення такого психологічного феномену як самоприйняття в її формально-динамічних та якісних характеристиках.

Наразі доцільно відзначити, що у дисертаційній роботі Гордієнко Ірини Олександрівни, ставиться акцент на самоприйняття та толерантність як особистісні якості, що детермінують їх форму, загальний рівень активності та потенційні динамічні можливості. І, цьому є пояснення: з одного боку, самоприйняття, яке за визначенням авторки є складною цілісною властивістю особистості, що характеризується здатністю ставиться до себе з симпатією, визнанням своїх індивідуальних особливостей, почуттям задоволення від усвідомлення свого існування, незалежно від оцінок (власних чи інших людей), які надаються своїм емоціям, думкам, вчинкам (діяльності), тим самим забезпечуючи емоційну стабільність, емоційну безпеку, впевненість у власних рішеннях, довіру до своїх вчинків та еґо-інтеграцію, а з другого – толерантність особистості як вміння вислуховувати, бути уважним співрозмовником, який поважає думку інших, виваженим і спокійним у конфліктній ситуації, яку може

коректно вирішити, - вони тісно взаємопов'язані, і, у цьому дихотомічному просторі й розгортаються основні завдання дисертаційної роботи, які ставляться з метою виявлення детермінаційної природи самоприйняття у прояві толерантності особистості. Безпосередньо у даному дослідженні поставлено за мету теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити самоприйняття як чинника толерантності особистості. У цьому відношенні варто відзначити логічну конкретизацію об'єкту та предмету, а також завдань дослідження. Зокрема, як логічно правомірні і позначені новизною, варто відзначити такі положення щодо розкриття психологічного змісту багаторівневої структури феномену самоприйняття як безумовно позитивного ставлення, довіри та відкритості до себе в контексті континуально-ієрархічного підходу; розширення та поглиблення знань про психологічну сутність самоприйняття та толерантності в контексті взаємозв'язків з широким спектром властивостей особистості; та розробки (у співавторстві) методик, спрямованих на вивчення формально-динамічних та якісних показників самоприйняття («Експрес-діагностика конституційних компонентів самоприйняття», «Психологічна диспозиція конституційних показників самоприйняття», «Експрес-діагностика якісних компонентів самоприйняття», «Індивідуальна композиція якісних показників самоприйняття»). На нашу думку, саме ці зазначені положення й уможливають досягнення наукової новизни і практичної значущості роботи.

Відразу зазначимо правильність структурування роботи, визначеного дослідницькою логікою та поставленими завданнями. Зокрема у теоретичній частині дисертації (Розділ 1 «Теоретико-методологічні основи дослідження особливостей самоприйняття та толерантності особистості») основна увага приділяється узагальненню теоретико-емпіричних досліджень, уточненню понять «самоприйняття особистості», «толерантність особистості», систематизації підходів до вивчення їх структури та функцій; доповненню психологічного змісту феномену «самоприйняття особистості», визначенню його структури та покомпонентного складу у контексті континуально-ієрархічного підходу, експлікації та опису формально-динамічних та якісних

складових самоприйняття як властивості особистості; розгляду місця самоприйняття в системі властивостей особистості; теоретичному аналізу впливу самоприйняття на особливості толерантності.

Безперечною заслугою Ірини Олександрівни є розгляд структури самоприйняття у річищі континуально-ієрархічної макроструктурі властивостей особистості, що розроблена О. П. Санніковою. Ця структура представлена за трьома рівнями: формально-динамічним, змістово-особистісним та соціально-імперативним, кожен з яких характеризується своїм специфічним змістом. Дослідницею конкретизовано склад формально-динамічних показників та якісних параметрів самоприйняття, які відбивають суто психологічний зміст цього феномену і, як представники якісного, проміжного рівня структури особистості, забезпечують його цілісність.

У завершенні розділу дисертантка припускає, що самоприйняття, як важливий елемент у системі самоствавлення, і толерантність, як неупереджене прийняття чужої думки, позиції, взаємопов'язані між собою; особливості самоприйняття визначають індивідуально-психологічні прояви толерантності та впливають на її специфіку.

Загалом теоретико-методологічні аспекти проблеми здобувачкою досліджено добросовісно і науково виважено.

Другій та третій розділи дисертаційної роботи (Розділ 2 «Програма емпіричного дослідження самоприйняття та толерантності в контексті рис особистості» та Розділ 3 «Результати емпіричного дослідження індивідуально-психологічних особливостей самоприйняття як чинника толерантності особистості») засвідчили безумовну практичну значущість дослідження. Так під час розробки програми емпіричного дослідження, дисертанткою обґрунтовано дотримання диференційного, системного та інтегрального принципів психології; нею описані як біполярні континууми: формально-динамічні показники самоприйняття (потреба, широта, легкість, стійкість та виразність самоприйняття) та якісні її характеристики (емоційний компонент – палітра афективних репрезентації, що супроводжують схильність особистості до

самоприйняття різного ступеню; когнітивний – репрезентації самоприйняття в думці; конативний – зовнішні прояви ставлення до власної особистості; контрольно-регулятивний компонент – ступень контролю за репрезентаціями самоприйняття та їх регуляція). Також Іриною Олександрівною у співавторстві із науковим керівником О.П. Санніковою розроблено психодіагностичні методики із дотримання усіх вимог психометрики, а результати їх апробації довели, що ці методики відповідають психометричним вимогам і можуть бути використані в наукових цілях.

Ще варто відзначити чітко позначені етапи дослідження та масштабність вибірки (678 осіб у віці від 19 до 35 років). Методи, які застосовує авторка, є обґрунтованими і коректними.

Завважаючи ґрунтовність організації емпіричної частини дослідження, здійснені в роботі висновки можна вважати цілком правомірними. Зокрема слушно виявлено та описано психологічні характеристики особистості в представників різних типів самоприйняття. Дослідницею доведено, що особам з високим рівнем прийняття себе властиве емоційна стабільність, реалістичність у поглядах, автентичність у проявах, прийняття широкого кола своїх особливостей та відкритість до всього спектру своїх переживань, активність, наполегливість, рішучість у досягненні поставлених цілей, товариськість і дружелюбність, оптимізм та високий рівень довіри до себе та інших, домінування позитивних емоційних станів, стійкість до невдач та загроз; особам з низьким рівнем прийняття себе властиве високий самоконтроль, підозрілість, схильність до почуття провини, фрустрованість, емоційна нестабільність.

Окремим блоком дисертації подано вивчення психологічних особливостей толерантності осіб, які різняться рівнем самоприйняття. А саме, встановлено, що особам з високим рівнем самоприйняття, притаманне толерантне ставлення до інших, демонстрація толерантної поведінки у ситуаціях міжособистісного спілкування, відчуття щирої доброзичливості, здатність до розуміння й прийняття іншого, схильність прощати помилки, згладжувати неприємні почуття, установки толерантно ставитись до різноманіття та несхожості. А

особам, котрі схильні до самонеприйняття притаманна інтолерантність, невизнання цінності індивідуальності, негативне ставлення до інших, надмірна роздратованість до прояву несхожості у поглядах, намагання та активні спроби переконувати та «перевиховувати» інших; надмірна критика інших, непохитність у своєї позиції.

Слід зазначити, що надійність і вірогідність результатів забезпечувалися чітким визначенням вихідних принципів і вибором методичних засобів, адекватних меті і завданням дослідження, поєднанням кількісного і якісного аналізу емпіричних даних. Отримані та представлені в дисертації та авторефераті емпіричні дані є переконливими щодо вірогідності, результативності та практичного значення.

Одержані в роботі результати мають велике практичне значення для широкого кола спеціалістів-науковців та викладачів. Зміст та результати дослідження Гордієнко І.О. відображено в 15 публікаціях, з них: 7 статей, що були опубліковані в наукових фахових виданнях України, 2 статті у зарубіжному науковому періодичному виданні, 2 авторське свідоцтво, 4 статті у збірниках матеріалів конференцій та інших виданнях. Наукові публікації за темою дослідження та автореферат із належною повнотою відображають зміст дисертації. Дисертаційне дослідження побудоване на широкій джерельній базі (235 найменувань). Робота пройшла відповідний рівень апробації на науково-практичних заходах, містить довідки про впровадження результатів.

Загалом дослідницький характер, актуальність теми, аргументований аналітичний і креативний підхід до трактування психологічних конструктів самприйняття та толерантності, виокремлюють дисертацію І.О. Гордієнко та надають їй вигляду старанної та завершеної теоретико-емпіричної праці з аналізованої проблематики.

При усій позитивній оцінці проведеного дослідження, не можна не вказати проблемні моменти, що видаються дискусійними чи викликають зауваження:

1. Хотілося б почути обґрунтування авторки щодо причинно-наслідкового зв'язку самоприйняття та толерантності особистості у

функціональній цілісності прояву, тобто зрозумілим є їх взаємозв'язок прояву як властивості особистості, а от цілісний діапазон їх функціонування потребує конкретизації. Також в цьому контексті, відомим є факт, що функціонування самоприйняття відбувається складно і неоднозначно, що зумовлює перепади в модусі самосвідомості і спричинює прояв амбівалентних властивостей переважно на фоні негативних афективних тональностей. Тому, хотілося з'ясувати, чи був помічений Вами амбівалентний перебіг самоприйняття у досліджуваних студентів?

2. Ірина Олександрівна пропонує розрізняти осіб з різним типом самоприйняття (високий і низький рівень), а також вона ретельно описує індивідуально-психологічні особливості толерантності в осіб з різним типом самоприйняття. На нашу думку, варто було б подумати над їх назвою, адже конфігурально виявлені психологічні характеристики дозволяють це зробити.

3. Дуже цікавим виявився п. 3.2.2 дисертації присвячений аналізу співвідношенню компонентів самоприйняття, толерантності та нарцисизму. Зокрема, дисертанткою зазначається про факт наявності нарцисичних тенденцій у випадку низького рівня самоприйняття та інтолерантності особистості. Чи можна з отриманих кореляційних зв'язків показників самоприйняття і нарцисизму стверджувати, що низький рівень самоприйняття бере свій початок у зоні вітальності і відображає захисні реакції комплексу «Я»?

4. У дисертації презентовано розроблені разом із науковим керівником психодіагностичні методики «Експрес-діагностика конституційних компонентів самоприйняття», «Психологічна диспозиція конституційних показників самоприйняття»; «Експрес-діагностика якісних компонентів самоприйняття», «Індивідуальна композиція якісних показників самоприйняття». Вважаємо, що ці діагностичні засоби підкреслюють прикладне значення дисертаційної праці, і, тому закономірним є створення окремих навчально-методичних рекомендацій для фахівців-психологів.

Разом з тим, зроблені нами зауваження не знижують загальної наукової цінності дисертаційного дослідження.

Усе викладене вище дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Самоприйняття особистості як чинник толерантності» за актуальністю та новизною тематики, теоретичною та практичною значущістю та емпірично підтвердженими результатами відповідає вимогам написання кандидатських дисертацій та спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології, а її автор – Гордієнко Ірина Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук.

Доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри педагогічної
та вікової психології
Волинського національного
університету імені Лесі Українки

Ж.П. ВІРНА

підпис
ЗАСВІДЧУЮ
Вчений секретар університету
В. Білошанська 20.08.2016 р.